

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
“КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ
ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО”
КАФЕДРА ТЕОРІЇ, ПРАКТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни

“ПРАКТИЧНИЙ КУРС ПЕРЕКЛАДУ”

на тему: **ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТАФОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ В
АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ ТА ЇХ
ПЕРЕКЛАД НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ**

Студентки 4 курсу групи ЛА-301
спеціальності 035 “Філологія”
Філіпчук Ірина Павлівна
Науковий керівник -
професор С.С Коломієць

Кількість балів: _____ Оцінка _____

Члени комісії _____

(підпис) (вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

(підпис) (вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

(підпис) (вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1 ХАРАКТЕРИСТИКА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ТЕКСТУ	5
1.1 Науково-технічний текст в системі фахових мов.....	5
1.2 Способи збереження когерентності в науковому тексті.....	14
1.3 Термін як головна ознака наукового тексту.....	17
2 МЕТАФОРИ В НАУКОВОМУ ТЕКСТІ	22
2.1 Функції метафори в науковому тексті.....	22
2.2 Структурно-семантичні характеристики метафоричного терміну.....	28
3 ПЕРЕКЛАД МЕТАФОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ	33
3.1 Методологія дослідження.....	33
3.2 Засоби перекладу метафоричних наукових термінів.....	35
ВИСНОВКИ	47
РЕЗЮМЕ	48
АБСТРАКТ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ЛЕКСИКОЛОГІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

Метафора, як один із ключових засобів виразності, займає важливе місце у наукових текстах, що становить основу для когнітивно-дискурсивного дослідження. Дослідники зазначають, що метафори активно використовуються в наукових термінах різних галузей, зокрема в біології, геології, технічній термінології та економічному медіадискурсі. О. Білка у своїй роботі досліджує функції наукової метафори у біологічній галузі, показуючи, що вони можуть бути ефективними засобами для пояснення складних концепцій. Т. Галай виконує структурну класифікацію метафоричних термінів у фаховій мові геології, що сприяє кращому розумінню цих термінів та їх зв'язку з реальними явищами. О. Кринець вказує на роль метафори та метонімії у формуванні та розвитку української технічної термінології, демонструючи, як ці фігури впливають на розуміння та використання термінів у спеціалізованих галузях. Н. Кудрявцева та Г. Наєнко в своїх роботах досліджують концептуальну та когнітивну метафори в наукових текстах, вказуючи на їхню важливість у формуванні наукових теорій та підґрунтя для сприйняття нової інформації. М. Романюха досліджує основні функції метафори в економічному медіадискурсі, вказуючи на їхню роль у формуванні певних уявлень та стереотипів у суспільстві.

Така кількість наукових праць підтверджує актуальність нашої теми, але поруч з цим, ми бачимо прогалини щодо дослідження функціонування метафоричних термінів в англійських науково-технічних текстах та їх переклад на українську мову, що складає **актуальність** теми дослідження.

Мета наукової роботи полягає у з'ясуванні функціонування метафоричних термінів в англійських науково-технічних текстах та їх переклад на українську мову. Для успішного досягнення мети, необхідно виконати низку завдань, а саме:

- дати визначання науково-технічному тексту в системі фахових мов ;
- розібрати способи збереження когерентності в науковому тексті;
- розглянути термін як головна ознака наукового тексту;
- назвати функції метафори в науковому тексті;
- описати структуру та семантику медичних метафоричних наукових термінів;
- з'ясувати засоби перекладу метафоричних наукових медичної тематики.

Об'єктом дослідження виступають метафоричні терміни в англійських науково-технічних текстах, а **предметом** – засоби їх перекладу українською мовою.

Матеріалом дослідження виступають 65 англійських метафоричних термінів з англо-українського медичного словника за редакцією Л.Я. Аврахова 2010 року, а також їх наявність в медичному науковому журналі «Springer Medicine» та наш власний переклад речень, де були присутні визначені терміни.

Методи дослідження. Методологія дослідження включала кілька етапів. Спочатку застосовувався метод суцільної вибірки для відбору метафоричних термінів із медичного словника 2010 року, де було обрано 65 термінів для подальшого аналізу. Далі, застосовувався метод перекладацького аналізу, де речення з такими термінами були виписані та перекладені з дотриманням офіційного перекладу на базі медичного словника. Наступною була застосована методика кількісного підрахунку, під час якої була проведена статистична обробка результатів.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів дослідження в лінгвістиці, стилістиці, перекладознавства та на уроках англійської мови.

Структура і обсяг роботи. Робота складається із трьох розділі, висновків до кожного з них, списку літератури, що налічує 40 джерел та додатків. Загальна кількість сторінок – 58 с.

1 ХАРАКТЕРИСТИКА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ТЕКСТУ

1.1 Науково-технічний текст в системі фахових мов

Як зазначає у своїй праці А. Л. Міщенко, фахові мови, які існують у національних мовах, виражені у власних субстандартах з власною термінологічною базою, частотними граматичними конструкціями та стилістичними особливостями. Вони виконують різноманітні комунікативні функції на різних рівнях, залежно від учасників комунікації (фахівців у відповідній галузі, експертів у суміжних галузях, невідомих осіб, споживачів), форми вираження (усна чи письмова) та функціонального призначення фахової мови (фахова термінологія, посередницька мова, мова виробництва, мова для споживачів і т. д.) [Міщенко 2013, с. 28].

Термін «фахова мова» (Fachsprache) отримав широке використання в німецькомовних країнах у 60-70-х роках ХХ століття зі значенням «мова певної галузі або спеціальності». Проте перші дослідження, що відображали різні аспекти цього явища, з'явилися в зарубіжній лінгвістиці ще в кінці ХІХ - на початку ХХ століття [Пилипенко 2023, с. 49-58].

Вперше термін «фахова мова» було запропоновано представниками Празького лінгвістичного гуртка. Вони працювали на основі функціонального підходу до аналізу мовних систем, вважаючи, що головною характеристикою мовних систем є їхнє функціональне призначення, тобто практичне застосування [Барнич 2018, с. 16-19].

Празьські лінгвісти розглядали фахові мови як функціональні види сучасних національних мов, які обмежені сферою мовного спілкування у

відповідних галузях. Вони розрізняли фахові мови від мови повсякденного спілкування, сімейних відносин тощо.

У британській та американській лінгвістиці для позначення фахової лексики використовують термін «мова для спеціальних цілей», який набув популярності наприкінці ХХ століття. Під «спеціальними цілями» розуміються сфери суспільних відносин, такі як наука, економіка, право, мистецтво, медицина тощо.

У вітчизняній лінгвістичній традиції, наслідуючи німецьких дослідників, застосовується термін «фахова мова». Вважається, що розвиток фахових мов відбувається передусім за рахунок науково-технічного прогресу, оскільки постійний розвиток суспільства призводить до появи нових реалій, які вимагають точного вираження наукових понять мовними засобами. Таким чином, виникнення різних фахових мов обумовлене потребами суспільства та його практики.

Поняття «фахова мова» отримало детальне та відповідне висвітлення у працях німецького лінгвіста Л. Гофмана. Він визначає її як «сукупність усіх мовних засобів, які використовуються в конкретно окресленій комунікативній сфері з метою забезпечення розуміння між усіма фахівцями даної галузі» [Hoffmann 1985, с. 53]. Ця визначення, згідно з Гофманом, відповідає базовому критерію фахової мови - співвіднесеності з певною галуззю знань або професійною діяльністю та відповідною комунікативною сферою.

Проте, навіть з урахуванням послідовності та логічності визначення Гофмана, Т. Р. Кияк зауважує, що ця концепція не враховує того, що функціонування фахової мови обумовлене наявністю чітко визначеної термінології [Кияк 2006, с. 29]. Тобто, термінологія виступає головним джерелом мовних одиниць та інформації в будь-якій фаховій мові.

Після аналізу літератури, присвяченої цій проблематиці [Кияк 2006; 2; Fluck 1996; Hoffmann 1985], можна зробити висновок, що хоча специфіка лексики фахових мов різноманітна (використання певних граматичних категорій, синтаксичних конструкцій та текстових структур), кожна з них має

свої власні особливості та традиції, що сформувалися історично під час її розвитку. Однак усім фаховим мовам притаманні ряд спільних рис.

Таким чином, важливо виділити такі характеристики фахової мови:

- Тісний зв'язок з певною науковою галуззю.
- Специфічний набір мовних одиниць.
- Вибір і використання мовних структур загальноживаної мови у межах фахової мови відповідно до вимог певної наукової галузі або професійної діяльності.

- Дотримання норм загальноживаної мови на рівні морфології, лексики, синтаксису та організації тексту.

- Міжрегіональний характер фахових мов.

- Наявність писемної та усної форм [Федоренко 2021, с. 257-262].

Основне завдання фахових мов полягає в забезпеченні мовними засобами точного та ефективного розуміння відповідних галузей знань чи професійної діяльності, а також у сприянні взаєморозуміння між фахівцями даної сфери. Функції фахових мов можна умовно розділити на номінативну (присвоєння назв та термінів), комунікативну (сприяння взаєморозумінню) та інформаційну (передача специфічної інформації) [Fluck 1996; Hoffmann 1985].

У загальному розумінні фахові мови поділяються на наукові та практичні. Перші орієнтовані на теоретичні аспекти науки (наприклад, мова астрономії, генетики), тоді як другі відповідають практичним потребам суспільства [Дулепа 2014, с. 89-91].

Фахові мови можна класифікувати як «горизонтально», так і «вертикально» [Hoffmann 1985, с. 64-65]. Горизонтальний розподіл передбачає поділ фахових мов за предметними галузями, наприклад, мови соціальних наук і технічних галузей. Вертикальний розподіл відображає рівень абстракції, тип мови (природна або штучна), склад учасників комунікації та сферу функціонування фахової мови. Хоча вертикальні

класифікації вважаються менш важливими, їхнє значення визнається для кращого розуміння фахових мов.

У сучасному термінознавстві вивчення фахових мов ґрунтується на трьох основних та взаємодоповнюючих концепціях: системно-мовна, прагмалінгвістична та лінгвокогнітивна [Roelcke 2005, с. 16-17]. У рамках системно-мовної концепції фахову мову розглядають як систему мовних знаків, що використовуються у фаховій комунікації. Особлива увага приділяється дослідженню принципів організації мовних одиниць та відношень між ними. Зокрема, відзначається системна організація фахової мови, її підпорядкування загальним мовним законам та вираження понять окремої галузі знань. У цьому контексті термін розглядається як головна лексична одиниця, що відображає концептуальний зміст даної галузі. При цьому він розуміється як елемент системи мовних знаків фахової мови, який виражає конкретне або абстрактне поняття галузі пізнання або діяльності. Такий підхід підкреслює важливість системності фахової мови, що забезпечується об'єднанням мовних одиниць на основі класифікації понять та встановлення взаємозв'язків між ними.

У прагмалінгвістичній концепції вивчення фахових мов важливий акцент робиться на фаховому тексті як головному засобі вираження фахової мови. Основна увага зосереджується на контекстуальних зв'язках тексту та способах виразності, а не на значенні окремих мовних одиниць. Згідно з цією концепцією, фаховий текст має певну прагматичну спрямованість, що базується на правилах поєднання мовних засобів з урахуванням цілей та умов професійного спілкування. Важливо враховувати, що фаховий текст відображає рівень професійних знань та діяльності автора, і є результатом його фахової експертизи. Також відзначається, що фахова мова розглядається як засіб фахової комунікації, а не просто як система мовних знаків. Отже, в цьому підході фаховий текст виступає ключовим комунікативним механізмом, що сприяє обміну інформацією між фахівцями [Лісовська 2020, с. 150-153].

Згідно з лінгвокогнітивною концепцією, фокус звертається на продуцента та реципієнта фахової комунікації, щоб виявити, як саме фахівці сприймають світ через мовні одиниці фахової мови. Фахова мова розглядається як особливий когнітивно-комунікативний простір, який базується на значущих поняттях, концептах та категоріях. Головною метою цієї концепції є аналіз фахових мов з метою розуміння загальних когнітивних процесів. Особлива увага приділяється інтелектуальним аспектам вживання фахових знаків у фахових текстах. Вважається, що розуміння функціонування мови можливе лише через когнітивні структури репрезентації знань. Отже, базою для лінгвістичних досліджень у цьому підході є когнітивні процеси фахівців. Прихильники цієї концепції розглядають термін як засіб вираження механізмів пізнання та діяльності в певній галузі знань, де представлені структури фахового знання. Вони підкреслюють, що учасники професійного спілкування використовують не лише мовні та фахові знання, а й індивідуальний досвід, що дозволяє досліджувати семантику термінів, їх використання в дискурсі та взаємозв'язок з людською діяльністю [Вискушенко 2015, с. 144].

З огляду на різноманітні наукові підходи до вивчення фахових мов, сучасна лінгвістика фахових мов відрізняється поліпарадигмальністю. Це означає, що вона використовує концепції різних наукових напрямів у проведенні досліджень. Незважаючи на різноманітність підходів, всі вони визнають фахову мову як засіб досягнення розуміння між фахівцями у конкретній галузі знань або професійній сфері.

Науково-технічний функціональний стиль визначає собою сферу інформаційної діяльності, в якій функціонують науково-технічні тексти. Це широке інформаційне поле, де використовуються різноманітні мовні жанри науково-технічного характеру. Хоча цей стиль має багато спільного з науковим і офіційно-діловими стилями, він особливо акцентується на груповому, а не індивідуальному спілкуванні. В основі його лежать об'єктивність, логічність, доступність, абстрактність. Функція

науково-технічного стилю включає як опис процесу пізнання, так і виклад його результатів, а також методи їх використання. Деякі технічні конструкції, наприклад, кібернетична, можуть поєднувати інші мовленнєві жанри та характеристики науково-технічного та наукового стилів. Цей стиль переважно використовується в письмовій формі, характеризуючись різними типами текстів, такими як власне-науковий, науково-реферативний, науково-довідковий, навчально-науковий, науково-методичний [Іщенко 2014, с. 78-80].

Диференціація науково-технічного функціонального стилю полягає в ступені узагальнення наукових даних, що дозволяє розрізнити між первинними та вторинними науково-технічними текстами. Первинні тексти спрямовані на передачу прямих результатів наукових досліджень, тоді як вторинні тексти містять лише завершені результати аналітично-синтетичного опрацювання первинних документів. Кожен з цих типів текстів виконує свої функції у відповідних системах мовних жанрів, що передають інтерпретативні та пояснювальні аспекти. До поняття науково-технічного функціонального стилю входять мовні особливості наукової, науково-природничої, науково-гуманітарної та науково-технічної літератури [Коваль 1971].

Власне науковий тип відповідає таким мовним жанрам, як монографія, наукова стаття та наукова доповідь. Монографія – це узагальнення різноманітних даних, отриманих під час проведення декількох наукових досліджень, що присвячені одній темі. Вона зазвичай містить більше суб'єктивних елементів, ніж стаття, і створюється лише після накопичення певної кількості фактичних і узагальнених даних [Томахів 2015, с. 154].

Науково-журнальна стаття, крім фактичних даних, містить елементи логічного осмислення результатів конкретного наукового дослідження [Іваницька 2019]. Вона адресована вузькому колу фахівців з високим рівнем професійної підготовки в даній галузі. Серед наукових статей можна виділити:

- короткі повідомлення;
- короткий виклад результатів наукових досліджень;
- оригінальні статті, які містять основні результати та висновки наукових досліджень;
- оглядові статті, що узагальнюють досягнення в певній області та фіксують стан питань і майбутні перспективи;
- дискусійні статті, які містять спірні наукові позиції для обговорення [Кицак 2011, с. 148-152].

Наукові статті можна розділити за характером розв'язуваних завдань на науково-теоретичні, науково-методичні та науково-практичні. У науково-теоретичних статтях викладаються закономірності досліджуваних об'єктів, а в прикладних статтях розглядається практична сторона застосування отриманих знань. Існують також статті науково-публіцистичного характеру, що присвячені суспільним проблемам, таким як захист навколишнього середовища, права людини, нові методи лікування тощо [Іваницька 2019, с. 63-69].

Науково-інформаційний тип науково-технічного тексту включає лише вторинні наукові документи. Основні вимоги до такої літератури – актуальність, достовірність, повнота та стислість викладу і оперативність видання – є загальними для всіх рівнів згортання інформації [Онуфрієнко 2012, с. 334-339].

Найважливішими видами вторинних інформаційних видань є реферативні журнали, де публікуються анотації, реферати та огляди. Анотація – це коротка характеристика першоджерела, що містить основні питання теми та можливість структури джерела.

У свою чергу, реферат дає відповідь на питання, яка інформація міститься в першоджерелі, і містить нові та найбільш істотні положення та висновки джерел. Резюме-висновки, новий вид вторинної інформації, відрізняються від рефератів своєю короткістю і наданням максимальної кількості інформації за мінімальним обсягом мовних засобів [].

Науково-довідковий тип тексту є найбільш узагальненим і реалізується у довідниках. Вони створюються на основі фактографічних відомостей, які містять перевірені дані та рекомендації для їх практичного використання.

Навчально-науковий тип тексту представлений підручниками та навчальними посібниками, які відрізняються високою доступністю викладу з урахуванням їх навчального призначення.

Мовні жанри, що співвідносяться з усним різновидом науково-технічної комунікації, реалізуються у діалогічній і полілогічній формі. До усномонологічних жанрів відносяться циклова та епізодична лекція, наукова доповідь, науковий огляд та наукове повідомлення [Супмін 2008].

Серед діалогічних або полілогічних мовленнєвих жанрів можна виділити дискусію, диспут, бесіду та круглий стіл. Вони за структурою схожі на мовленнєві жанри публіцистики, але відрізняються предметним змістом. Наприклад, лекція характеризується докладним викладом, тематичною прозорістю, яскравим викладом та емоційністю, використанням живої літературної мови. Наукова доповідь, подібно до лекції, містить аргументований виклад та доведення, але вона стає предметом обговорення та може викликати дискусію. Дискусія виходить за рамки простого діалогу, зазвичай має велику кількість виступів, а послідовність виступів визначається регламентом конференції. Тому текст та мова дискусії підпорядковані логіці доведень і спростувань [Овсієнко 2011, с. 125-128].

Система мовних жанрів у науково-технічному стилі охоплює як монологічні, так і діалогічні форми вираження. Звичайно, вона має стандартну структуру, що складається зі вступу, експлікації мовного матеріалу та висновків. Проте, у різних жанрах можуть відбуватися зміни, наприклад, у науково-інформаційних статтях, де назви відіграють важливу роль, експлікація стає єдиним компонентом. Тоді як у традиційних науково-технічних статтях присутня повна лінійна композиція.

У вертикальній структурі використовуються як первинні, так і вторинні форми композиційно-мовленнєвих елементів, які відображають основний логічний механізм доведень. Цей механізм складається з тез, аргументів і методів доведення або спростування. Спосіб доведення визначає логічний зв'язок між аргументами та тезами і може використовувати індуктивний, дедуктивний, аналогічний, контрастний, або альтернативний методи.

В науково-технічному стилі особливу увагу приділяють використанню основних логічних законів, які гарантують правильність мислення. Ці закони включають закон тотожності, який вимагає чіткості та точності мислення, а також протистоїть неоднозначності у висловлюваннях; закон протиріччя і закон виключеного третього, що запобігають суперечностям у логічному мисленні та викладі; закон достатньої підстави, який вимагає обґрунтованості міркувань [Семенов 2011, с. 163-174].

Важливим логічним прийомом є спростування, яке полягає в доведенні протилежного. Цей прийом може використовуватися шляхом приведення фактів: критика може атакувати або самі аргументи, що може призвести до розрушення всієї системи доведень, або ж спрямовувати удар до самої системи доведень.

Основу мовного викладу науково-технічних текстів складає стандартизована лексика, тобто використання умовно прийнятих мовних варіантів, які відповідають вимогам комунікації.

До синтаксичних особливостей цих текстів можна віднести повноту висловлювання, використання аналітичних конструкцій, часте застосування узуалізованих структур, переважно іменну спрямованість морфологічних компонентів речення, розвинуту систему засобів зв'язку (сполучники, сполучні слова) і таке інше. Важливою лінгвістичною рисою науково-технічного стилю є використання складних словосполучень, серед яких особливу роль відіграють фразеологічні зв'язки з підпорядкованими відношеннями. Складність синтаксичної структури в таких текстах обумовлена багатоетапним послідовним розгортанням з використанням

різних засобів зв'язку між пропозиціями. Ці зв'язки мають лінійний характер, що відповідає послідовному ходу наукового викладу, де кожна наступна пропозиція розвиває попередню [Кицак 2011, с. 190-193].

Лексичне оформлення науково-технічних текстів відрізняється переважною кількістю термінів різних видів, що пояснюється специфікою цих термінів. Вони характеризуються принциповою однозначністю, точністю, економічністю, нейтральністю стилю, а також мають велику інформативність порівняно зі звичайними словами [Семенов 2011].

Науковий стиль спрямований на логічне сприйняття, а не на емоційність, тому мовні засоби використовуються без емоційного й експресивного навантаження.

Оскільки результати наукових досліджень стають доступними широкому загалу і використовуються в різних сферах життя, з'являється потреба в поясненні наукової мови простими словами для популяризації та зрозуміння. Це призводить до використання образної лексики, порівнянь, аналогій, експресивних синтаксичних конструкцій, таких як питання-відповіді, паралелізми, повтори, переліки, цитати, а також до використання невластивої прямої і непрямой мови.

Отже, наука й техніка – це не лише логіка, але й джерело складних емоцій. Це обумовлено не лише областю знань і мовним жанром, але й індивідуальністю автора.

1.2 Способи збереження когерентності в науковому тексті

Об'єкт наукового аналізу, яким є текст, сприймається науковцями з різних точок зору, що призводить до різних визначень його сутності. Одні дослідники вважають текст мовним твором, де виявляються всі мовні особливості від фонем до речення. Інші вбачають у ньому одиницю мови, що слугує засобом комунікації. Також текст розглядається як поема, картина або симфонія, оскільки мистецтво сприймається як організована мова.

Філософський енциклопедичний словник визначає текст як знаково-мовну реалізацію інформаційної системи. І. Р. Гальперін трактує текст як твір мовленнєвого процесу, що відрізняється завершеністю та складається з різних мовних одиниць. Окрім того, текст володіє здатністю містити й передавати нову інформацію. Різноманітні точки зору на визначення тексту визначаються специфікою досліджень та підходами дослідників до аналізу його структури та сутності [Рябова 202, с. 173-176].

Досліджуючи категорію тексту, науковці пропонують різноманітні класифікації, що відображають різні аспекти його структури та сутності. Вони розділяють текстові категорії на семантичні та структурні, змістові та структурні, враховуючи такі аспекти як інформативність, глибину, пресупозицію та прагматику [Halliday 1980]. Кожен науковець по-своєму розподіляє ці категорії залежно від їхньої значимості та ролі в аналізі тексту. Проте, незважаючи на різноманіття підходів, можна констатувати, що текст має безліч унікальних характеристик, які визначають його особливості. Окрім загальних властивостей, текст може мати індивідуальні особливості, такі як тип, жанр, тема, задана інформація та нова інформація, а також взаємозв'язок між усіма елементами у тексті. Поняття тексту включає такі стандарти текстуальності як когезія, когерентність, спрямованість, прийнятність, інформативність, ситуативність, інтертекстуальність, які базуються на принципах дієвості, ефективності та точності [Beaugrande 1981, с. 11]. Аналогічні погляди висловлює М. К. Бісімалієва, яка підкреслює, що структурно-семантичні властивості тексту, зокрема зв'язність, відображають його зовнішні й внутрішні аспекти, забезпечуючи його цілісність та повноту [Бісімалієва 1999, с. 78].

У галузі лінгвістики когезія розуміється як використання мовних засобів для відображення зв'язку у тексті або реченні. Цей зв'язок є важливим, оскільки він утримує текст разом і надає йому змісту [Halliday 1980, с. 47]. Існують два основних види когезії: граматична та лексична.

Грамматична когезія у тексті досягається через когерентність мовних знаків, які вказують на об'єкт у тексті. М. Халлідей та Р. Хасан виділяють три основні типи когерентних засобів – анафоричну, катафоричну та екзофоричну референцію [Halliday 1980]. Анафорична референція є найпоширенішим типом референції, використовуваним у повсякденному спілкуванні та письмі, де автор посилається на раніше згадані об'єкти, щоб уникнути повторень. Катафорична референція, навпаки, передбачає представлення читача як абстрактної сутності до того моменту, поки основний вираз не буде визначено пізніше. Цей тип референції зазвичай використовується для створення експресивності та драматичності, часто використовуючи невизначені займенники, щоб зацікавити читача та забезпечити потрібну інформацію. Катафорична референція також може використовуватися для підтримки стильного ефекту та стимулювання уваги читача, особливо у вступних реченнях інформаційних постів. Передбачення поза текстом, відоме як екзофора, використовується, коли спікер посилається на абстрактні ситуації чи сутності, не ідентифікуючи їх напряму, а використовуючи невизначені займенники.

Є кілька способів забезпечення цілісності тексту. Один з таких методів – еліпсис, який передбачає опускання елементів, що, на думку автора, вочевидь зрозумілі з контексту і не потребують повторення [Бабенко 2005]. Це засіб необхідний для збереження структурної лаконічності. Хоча більшість висловлювань може здаватися неповними без контексту, не кожен з них може бути еліптичним. Крім того, еліпсис відрізняється від інших граматичних засобів збереження цілісності, таких як заміна. Останній припускає заміну конкретного слова загальнішим, що також слугує засобом економії мовленнєвих ресурсів [Бісімалієва 1999, с. 78-85]. Нарешті, сполучення, як граматичний засіб, допомагає підтримувати послідовність тексту та показує взаємозв'язок між його частинами. Лексична когезія, включаючи повторення, синоніми та інші, є важливим елементом, який сприяє зв'язності між лексичними одиницями тексту [Шинкарук 2002].

Основним завданням наукового тексту є забезпечення когерентності, що виявляється у послідовності та логічності викладу інформації. Для забезпечення цієї характеристики важливо дотримуватися кількох стратегій. Перш за все, важливо чітко визначати структуру тексту, використовуючи вступ, основну частину та висновки. Це допомагає читачеві легше розуміти послідовність ідеї та логіку аргументації. Другим важливим аспектом є використання логічних зв'язків та переходів між різними частинами тексту. Наприклад, введення нової теми або аргументації може бути попереджено за допомогою фраз, таких як «наступним чином» або «ще одним важливим аспектом є». Крім того, важливо використовувати адекватну лексику та термінологію, щоб уникнути непорозуміння та забезпечити чіткість передачі інформації. Також важливо уникати зайвих деталей та відхилень від основної теми тексту, щоб утримувати увагу читача та забезпечити послідовність викладу.

Отже, збереження цілісності тексту вимагає використання різних граматичних та лексичних засобів. Кожен з них відіграє важливу роль у забезпеченні логічної послідовності та зв'язності тексту, що сприяє його зрозумінню та ефективному сприйняттю. Способи збереження когерентності в науковому тексті включають чітку структуру, використання логічних зв'язків, адекватну термінологію та уникнення відхилень від основної теми.

1.3 Термін як головна ознака наукового тексту

Лінгвостилістичні особливості наукового тексту досить унікальні та важливі для розуміння та сприйняття вмісту. Цей жанр має свої власні особливості, які відображаються як на рівні мовленнєвих структур, так і на рівні вживання мовних засобів.

Так, наукові тексти характеризуються гнучкими моделями, які мають звичний стиль побудови. Заголовний комплекс виконує дві основні функції: описову та з'єднувальну. Складовими заголовного комплексу є короткий

огляд, що допомагає читачеві уявити зміст тексту. Інтродуктивний комунікативний блок (ІКБ) важливий для введення адресата в контекст тексту та ознайомлення його з основними деталями. Його завдання - надати необхідний мінімум фонових знань для розуміння тексту та визначення його цінності. ІКБ зазвичай включає в себе формулювання теми, об'єкта та предмета дослідження, а також мету та структуру роботи [Покорна 2011, с. 89].

Основні комунікативні блоки (ОКБ), такі як розділи та підрозділи, відіграють важливу роль у структуруванні тексту. Зміст ОКБ може варіюватися, і одним із початкових може бути розділ, присвячений історії питання. Цей розділ будується за хронологічним або тематичним принципом, залежно від кількості робіт з даної теми. Хронологічний принцип використовується при невеликій кількості досліджень, тоді як тематичний – при великій. Кінцеві комунікативні блоки (ККБ), такі як висновки та післямова, містять узагальнення основних висновків дослідження та можливі напрямки майбутніх досліджень в цій області [Покорна 2011, с. 90].

В науковій прозі розподіл мови на окремі частини, або абзаци, є дуже жорстким. Принципи логічної побудови абзацив у цьому стилі проявляються дуже чітко. Кожен абзац намагається продовжити думку попереднього, часто маючи сполучні елементи, і чітко виражає основну думку. Кожен абзац є відносно закінченою одиницею висловлювання. У науковій прозі важливо виділити головне, основне серед маси фактів, які повідомляються. Це досягається за допомогою різних синтаксичних прийомів, де головна думка міститься у головному реченні, а підпорядкована - у додатковому. Додаткові міркування, які не мають прямого відношення до даного вислову, можуть з'являтися у вигляді вступних зауважень і пропозицій, часто відокремлюються тире [Мазур 2012].

У науковій прозі визначається точною системою сполучникового зв'язку, яка ґрунтується на послідовному викладі. Ця система змусила слова, такі як «consequence», «result», «connection», змінити свій семантичний зміст і

стати частиною сполучної мови, наприклад, «in consequence of», «as a result», «in connection with». В такому стилі мови найбільше виражений логічний синтаксис, що відрізняється від емоційного синтаксису художньої прози. У ньому кожен абзац намагається продовжити попередню думку, часто зберігаючи сполучний зв'язок, а головна думка часто міститься у головному реченні. Також, у науковій прозі важливу роль відіграють дієприкметникові, герундіальні та інфінітивні звороти, що допомагають виражати логічні зв'язки між частинами висловлювання. Протилежно до газетних статей, де стислість обумовлена комунікаційними умовами, в науковій прозі стислість не є характерною рисою стилю, а навпаки, її важливість полягає в розгорненні викладу. У ранніх етапах розвитку цього стилю була використана вельми специфічна система зв'язку, яка іноді призводила до надмірного використання сполучникового зв'язку, що, у підсумку, створювало довгі абзаци. У науковій прозі також важливі структурні типи речень, такі як стверджуючі, аргументуючі та формулюючі. Кожний аспект мови наукової прози вибудований з метою логічного викладу думки та передачі інформації, що базується на фактах та логіці, а не на емоціях [Ірклій 2013].

Лексика в науковій прозі служить одній основній меті: передати описуване явище з різних ознак, що його характеризують. Тому слова у цьому стилі мають прецизне, головне, предметно-логічне значення. Використання метафор та інших образних засобів рідко зустрічається, адже образність не є обов'язковою властивістю стилю наукової прози. Термінологічність стає спільною рисою наукових робіт, де загальноживані слова часто стають термінами. Розвиток науки супроводжується збільшенням кількості нових термінів, але деякі загальноживані слова втрачають свій термінологічний характер. Це відображає вплив науки на мову загалом, як відзначав В. Фостер [Foster 1977]. Терміни у науковому мовленні зазвичай мають однозначне значення і тенденцію до використання в первинному логічному контексті. Також відбувається обмін термінологією між різними науками, що відкриває шлях для співробітництва та обміну ідеями між галузями науки.

Однією з головних ознак наукового тексту є використання спеціалізованої термінології, яка допомагає забезпечити точність і однозначність викладу. В цьому есе розглянемо, як лінгвостилістичні особливості впливають на науковий текст та роль термінів у формуванні його характеру [Стацюк 2016, с. 112-116].

Терміни у науковому тексті відзначаються своєю конкретністю, однозначністю та стабільністю значень. Вони підтримують однаковий та стандартизований спосіб сприйняття інформації в межах наукової спільноти. Наприклад, термін *ADN* має чітко визначене значення в галузі генетики, що дозволяє науковцям точно розуміти і обмінюватися інформацією. Крім того, терміни у науковому тексті часто використовуються для побудови термінологічних полярностей та систем. Це допомагає організувати та структурувати інформацію в межах конкретної наукової галузі, що полегшує розуміння та сприйняття тексту.

Узагальнюючи, лінгвостилістичні особливості наукового тексту визначають його формальність, об'єктивність та технічність, а роль термінів полягає в забезпеченні точності, однозначності та стабільності в передачі наукової інформації. Такий підхід дозволяє науковому тексту ефективно виконувати свої функції передачі та зберігання інформації та впливу на читача.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Виходячи з аналізу вищевикладеного матеріалу, можна визначити, що науково-технічний текст є важливим елементом фахової комунікації, який відіграє значущу роль у передачі інформації в науковому та технічному середовищі. Він є складною системою мовних знаків, що відображають фахові знання та концепції. Різні концепції вивчення фахових мов, такі як системно-мовна, прагмалінгвістична та лінгвокогнітивна, розглядають науково-технічний текст з різних поглядів. Системно-мовна концепція акцентує увагу на структурі та організації мовних знаків у тексті. Прагмалінгвістичний підхід звертається до контекстуальних аспектів та цілей комунікації в науково-технічному тексті. Лінгвокогнітивна концепція спрямована на вивчення когнітивних процесів, що відбуваються під час сприйняття та розуміння науково-технічної інформації через текст. Загальний висновок полягає в тому, що науково-технічний текст є важливим засобом передачі фахової інформації, який відображає складність фахових знань та концепцій у відповідній галузі.

Лінгвостилістичні особливості наукового тексту відображають його специфіку та цільову спрямованість. Використання точної лексики з прагненням до однозначності термінів та відсутність образності віддзеркалюють науковий характер інформації та його об'єктивність. Засоби синтаксичної організації, такі як система сполучникового зв'язку та розміщення додаткових міркувань, сприяють логічній послідовності викладу. Термінологічність стає ключовою рисою, відображаючи специфіку кожної галузі науки. Відсутність образності не лише підкреслює об'єктивність, а й

дозволяє чітко формулювати й аргументувати наукові тези. Такі лінгвостилістичні особливості сприяють збереженню наукової точності та чіткості викладу, що є важливими складовими успішного наукового дослідження.

2 МЕТАФОРИ В НАУКОВОМУ ТЕКСТІ

2.1. Функції метафори в науковому тексті

Метафора в науці і мовленні виявляється не просто як лінгвістичне явище, але як процес, що формує спосіб сприйняття світу. Вона відіграє ключову роль у концептуалізації реальності, структуруючи та визначаючи наше розуміння. Метафори не лише утворюють частину мовної системи, але й відображають способи мислення та дії людини. Вони дозволяють уявити та зрозуміти складні процеси та абстрактні поняття [Пемпусь 2006, с. 117-121].

При когнітивному підході до метафори використовується теорія семантичних полів, яка стверджує, що кожне слово має мережу смислових зв'язків.

В когнітивному підході до дослідження наукового тексту визначено, що метафоричні моделі відіграють ключову роль як у формуванні ментального простору для наукової діяльності і комунікації, так і у створенні моделі об'єкта наукового пізнання. Вчений, використовуючи термінологічну систему, моделює систему понять для опису та представлення об'єкта. Ці гносеологічні метафори створюють ядро авторської моделі об'єкта. Метафоричні моделі також впливають на сприйняття читачем тексту, особливо якщо вони базуються на аксіологічно зорієнтованих архетипах. Таким чином, метафорика тексту спрямовує до концептуальних метафор свідомості в цілому. Дослідники з когнітивно-дискурсивного напрямку акцентують увагу на значенні метафори в науковому тексті, розглядаючи різні аспекти її функціонування [Кудрявцева 2015, с. 37-41].

Отже, метафора має когнітивний потенціал, оскільки її використання дозволяє:

- виражати новий досвід, для якого ще відсутня відповідна форма в понятійних структурах;
- формувати теоретичні абстракції для опису об'єктів, які емпірично недосяжні;
- представляти знання шляхом їх упорядкування та об'єднання [Наєнко 2019, с. 31].

Метафора має суттєві підстави для функціонування в науковому тексті. У сучасній лінгвістиці метафора розглядається як засіб наукового пізнання. В зв'язку з цим вона знаходить своє застосування в науковому тексті, функціональне призначення якого полягає в тому, що він виступає як засіб зберігання, передачі та розвитку наукових знань.

Багато лінгвістів розглядають науковий текст в рамках когнітивного підходу. Так, науковий текст розглядається як «явище когнітивне», оскільки він вербалізує інформацію, що була піддана когнітивній обробці. Науковий текст є дуже інформативним, оскільки він створює і відображає фрагмент наукової картини світу.

Отже, науковий текст сприяє отриманню наукового знання, представляє систематизовану область наукового знання та транслює наукову інформацію. Це дозволяє охарактеризувати науковий текст як «явище когнітивне». Очевидно, що зі специфікою наукового тексту пов'язані характер його змісту та багато властивостей наукового тексту, наприклад, особливості логічної структури, інформативність, вибірковість мовних ресурсів.

В науковому тексті для чіткого узагальнення, тлумачення, конкретизації та пояснення думок вченого використовують різноманітні стилістичні засоби для вираження образності та експресії. Одним з таких засобів є метафора [Мищенко 2013, с. 83].

Метафори у науковому тексті виконують різноманітні функції, серед яких важливою є когнітивна або гносеологічна. Поділяючи їх за

призначенням, можна виділити кілька основних функцій [Білка 2009, с. 117-121].

Основна когнітивна або гносеологічна функція метафор полягає в тому, що вони допомагають концептуалізувати складні явища та сприяють кращому розумінню світу. Наприклад, у фразі «*pearl of knowledge*» метафора «*pearl*» викликає уявлення про щось цінне, цікаве та унікальне, що символізує знання та його цінність.

Метафори допомагають експлікувати абстрактні поняття, роблячи їх більш конкретними та доступними для сприйняття. Наприклад, у фізиці вживається метафора «*electron cloud*», яка допомагає уявити собі рух електронів навколо атомного ядра.

Метафори використовуються для порівняння та аналогії, що сприяє поясненню складних явищ за допомогою зрозумілих аналогій. Наприклад, у біології метафора «*fluid mosaic model*» порівнює клітинну мембрану із мозаїкою, що відображає її складну структуру та функцію.

Крім того, метафори виконують емоційну функцію, роблячи науковий текст цікавішим та захоплюючим для читача. Наприклад, у медичному тексті використовують метафору «*the fight against disease*», щоб надати пацієнту відчуття боротьби та впевненості.

Метафоричні терміни грають важливу роль у спілкуванні між фахівцями певних галузей. Наприклад, у сфері інформаційних технологій термін «*computer virus*» використовується для опису певного виду програмного забезпечення, що поширюється подібно до зараження вірусом, проте цей термін зрозумілий і використовується й у інших аспектах інформаційних технологій.

Крім того, метафоричні терміни можуть бути корисними і для тих, хто не є фахівцями у певній галузі, оскільки вони допомагають пояснити складні поняття. Наприклад, у виразі «*nuclear family of reactions*» метафора «*nuclear family*» вказує на групу реакцій, що взаємодіють між собою для створення нових продуктів [Байло 2014, с. 219-221].

Загалом, метафори в науковому тексті виконують багатофункціональне завдання, збагачуючи мовлення вчених та сприяючи кращому розумінню складних концепцій.

Отже, метафора виконує різноманітні функції в науковому тексті, збагачуючи мову, полегшуючи розуміння та сприяючи точному та ефективному комунікативному процесу.

Усі ці функції метафори сприяють зрозумінню та вивченню наукових концепцій. Вони роблять науковий текст більш доступним та привабливим для читача, допомагаючи вченим ефективно комунікувати свої думки та ідеї [Романюха 2012, с. 220-225.].

В науці метафору використовують для вираження нових значень, оскільки існуючі поняття можуть бути неадекватними для нових фактів, а нові поняття ще не сформовані. Метафора може служити засобом отримання нових знань, створюючи асоціативне поле за допомогою обмеженого діапазону засобів виразності, зокрема, образів або символів. Суть метафори полягає в тому, що явища одного роду сприймаються та розуміються в термінах явищ іншого роду.

Формування метафоричних термінів базується на утворенні образності, яка виникає при перенесенні понять з одного контексту в інший. Наприклад, деякі англійські вирази, спочатку створені для позначення нових реалій економіки, як *shadow economy* (тіньова економіка), *money flow* (обіг грошей), або *inflation spiral* (інфляційна спіраль). У цих прикладах метафора, встановлюючи аналогії між прямим і переносним значенням слова, допомагає створювати нові поняття в економіці. Так, слово «*shadow*» має значення «знаходячись у тіні, менше освітлений», отже, фразу «тіньова економіка» можна пояснити як економіку, де не надається повна фінансова інформація, а деякі дані залишаються в тіні [Кримець 2010, с. 23-27].

Мова науки дозволяє чітко виражати спрямованість на вираження наукового знання. За допомогою метафор у науці формуються теоретичні абстракції, які сприяють наближенню до наукового знання, його

представленню та формуванню певного розуміння. Тому вони стають все більш необхідними, коли думка віддаляється від конкретних предметів повсякденного життя. Обабіч цього, метафори є ключовими конструкціями для створення теоретичних абстракцій, що сприяють підвищенню цілісності знань людини про навколишню дійсність.

При аналізі ролі метафори в науці розрізняють між метафорою та моделлю. Метафора вважається фігурою мови, тоді як модель – це аналогія, що не виражена мовою, що пов'язує об'єкт або стан речей з іншими об'єктами або станами речей. Таким чином, модель створює багато метафоричних термінів, які використовуються при формулюванні теорії. Цей приклад показує, що метафора – це інструмент мислення, за допомогою якого нам вдається досягнути найвіддаленіших частин нашого концептуального поля [].

Крім того, за допомогою метафоричних моделей реальність може розкриватися перед людьми з новими, іноді несподіваними аспектами та властивостями. Успішна метафора не передає нових знань «прямо», а вимагає інтелектуальних зусиль від слухача. Отже, при правильному тлумаченні метафори адресат може дізнатися щось нове. Наприклад, метафорична модель «економіка – це війна» дозволяє порівняти економічні процеси з воєнними діями, що дозволяє визначити такі додаткові характеристики економіки, як «агресивність» та «жорстокість», які також притаманні воєнним операціям. Таким чином, метафорична модель є одним із способів репрезентації наукових концепцій та допомагає в пізнанні наукових явищ у навколишньому середовищі.

В науковому тексті метафора використовується для найменування понять: «*capital outflow*» (витік капіталу), «*durable goods*» (товари довгого користування), «*real estate subsidiary*» (дочірнє агентство нерухомості). В науковому тексті метафора потрібна не лише як засіб найменування об'єктів дійсності, а й для того, щоб завдяки цьому найменуванню зрозуміти думку для інших людей: «*too little money was circulating*» (мало грошей було в обігу),

«*pyramid scheme*» (схема «піраміда»), «*circulating capital*» (оборотний капітал).

Метафору справедливо називають «наочним представленням значення». Нове або складне для сприйняття значення відображають за допомогою фігурально (тобто «образно») вживаних наукових термінів та слів природної мови. Таким чином, метафора виявляється ефективним засобом адаптації мови науки, за допомогою якого складні наукові явища та процеси виражаються більш доступно. Тут варто підкреслити, що метафори скоріше символізують, ніж адекватно відображають дійсне становище.

Метафора може використовуватись як для пояснення тексту, так і для розвантаження насиченого термінами тексту. Наприклад: «*At the end of a tough trade battle, the British took over the Viterra subsidiary from the energy giant for seven billion euros.*» Метафоричне висловлення поліпшує сприйняття тексту, малюючи уяві читача «бій учасників аукціону» за мету придбати дочірню компанію.

Метафори реалізують свій когнітивний потенціал у наукових текстах через:

- формування наукових термінів;
- побудову моделей теоретичної абстракції;
- забезпечення первинного наближення до знання;
- формування певного розуміння реальності;
- репрезентацію наукового знання.

Отже, метафора, як мовний засіб, грає ключову роль у репрезентації когерентності в науковому тексті. Вона не лише допомагає зрозуміти складні поняття та терміни, але й надає їм конкретність та доступність для читача. Метафори виконують різноманітні функції, включаючи створення моделей та абстракцій, порівняння складних концепцій з більш зрозумілими аналогіями, формування розуміння реальності та репрезентацію наукового знання. Таким чином, вони допомагають зробити науковий текст більш зрозумілим, привабливим та цікавим для широкої аудиторії.

2.2 Структурно-семантичні характеристики метафоричного терміну

У сучасній науковій сфері терміни поділяються на кілька категорій, враховуючи їх структуру та призначення. Одна з таких категорій – будова [Дьяков 2000].

Метафоричні терміни можна класифікувати на два структурних типи в залежності від того, чи є всі компоненти терміну метафоричними (повністю метафоричні терміни), чи лише деякі компоненти (частково метафоричні терміни). Повністю метафоричні терміни можуть бути простими або порядковими. У першому випадку використовується лише одна метафора. Ця метафора може складатися з одного слова (наприклад, «*bridge, canal, cage, root, tube*») або кількох (наприклад, «*thoracic cage*»). У другому випадку порядкові два метафоричні терміни (наприклад, «*root canal*»). Частково метафоричні терміни, другий основний тип, поділяються в залежності від того, чи метафора знаходиться в основі (наприклад, «*spinal cage*», де «*cage*» є метафоричним) або в модифікаторі (наприклад, «*EDTA tube*», де «*tube*» є метафоричним) [Галай 2015, с. 51-54].

Отже, за будовою розрізняють прості та складні терміни, де під простими мають на увазі терміни, які складаються з одного слова, а під складними – терміни, які містять два та більше слова. Наприклад:

- *Bridge* (міст) – в стоматології цей термін використовується для опису протезу, який замінює один або декілька відсутніх зубів, закріплюючись на здорових зубах, що знаходяться поряд з областю без зубів. Це переносне значення, оскільки протез діє як міст, що з'єднує здорові зуби по обидва боки від відсутніх зубів.

- *Cage* (клітка) – в медицині цей термін використовується для опису структур, що мають форму клітки, наприклад, грудна клітка. Це переносне значення, оскільки грудна клітка захищає важливі органи, такі як серце і легені, подібно до того, як клітка захищає тварину.

- *Canal* (канал) – в медичній галузі цей термін використовується для опису тубулярних проходів або каналів, які з'єднують різні області тіла. Наприклад, анальний канал або канал слухової труби. Це переносне значення, оскільки ці структури діють як канали, через які проходять рідини або гази.

- *Root* (корінь) – в медицині цей термін використовується для опису основного елемента або частини органу, наприклад, корінь зуба. Це переносне значення, оскільки корінь зуба є основою, на якій тримається зуб, подібно до того, як корінь рослини допомагає їй утримуватися в ґрунті.

- *Tube* (труба) – в медичній термінології цей термін може описувати структури, що мають форму труби, наприклад, кровоносні судини, маткова труба або трахея. Це переносне значення, оскільки ці структури мають форму труби, через яку проходять рідини або гази.

Складні терміни складаються з двох або більше основ, таких термінів набагато більше за прості, оскільки саме прості терміни виступають основою для складних [Ahmad 1993], наприклад кольоратив «*yellow*» вживається в низці медичних словосполученнях :

- *yellow fever* (тропічна гарячка) – використовується для опису вірусного захворювання, яке передається людині через укуси інфікованих комарів. Колір «*yellow*» відноситься до жовтого забарвлення шкіри та очей, яке є одним з симптомів цього захворювання;

- *yellow jaundice* (жовтяниця) – описує стан, при якому шкіра та білки очей стають жовтими через високий рівень білірубіну в крові. Прикметник «*yellow*» відноситься до жовтого забарвлення шкіри та очей;

- *yellow softening* (розм'якшення головного мозку) – цей термін використовується для опису локалізованого розм'якшення речовини головного мозку через кровотечу або запалення. Кольоратив «*yellow*» відноситься до жовтуватого забарвлення мозкової тканини, яке спостерігається при цьому стані;

- *yellow vision* (ксантопсія) – опис колірного дефекту зору, при якому в зорі переважає жовтий відтінок через жовтувате забарвлення

оптичних середовищ очей. Слово «yellow» відноситься до жовтого відтінку, який спостерігається при цьому стані.

Ці терміни є прикладами метафоричного використання кольору «жовтий» в медичній термінології. Зазвичай «жовтий» асоціюється з жовтим забарвленням шкіри та очей, що є симптомом різних захворювань. Однак в деяких випадках він може відноситися до інших характеристик, таких як жовтувате забарвлення мозкової тканини або жовтий відтінок у зорі.

Скорочення та злиття часто зустрічаються в англійських метафоричних термінах, як наступні приклади ілюструють [Meyer 19998, с. 523]: «*DentBridge*» (dental + bridge), «*E-Health*» (electronic + health), «*MedNet*» (medical + network), «*MedBot*» (medical + robot), «*MedPol*» (medical + policy), «*InfoMed*» (information + medical). Іноді елемент не лише скорочується, але й повністю відкидається, як у «thoracic cage» = «*cage*», «digital imaging» = «*imaging*», «EDTA tube» = «*tube*», тощо.

Терміни можуть бути сильно мотивовані естетичними факторами. Візьмемо, наприклад, «*milk tooth*» – це медичний термін, що використовується для опису перших тимчасових зубів, які згодом замінюються постійними зубами. Концептуально, метафора «MILK» (молоко) в цьому контексті може вказувати на те, що ці зуби з'являються у дітей під час годування груддю або пиття молока. «*Milk tooth*» Естетично, частина «чарівності» цього слова полягає в його звучанні, яке викликає асоціації з дитинством і незрілістю. Також, цей термін може викликати емоційні спогади про перехідний період в житті людини, коли молочні зуби випадають, а на їх місце ростуть постійні зуби.

Метафоричні мотивації можуть бути різні. В нашому дослідженні встановлено вісім, див. рис. 2.1:

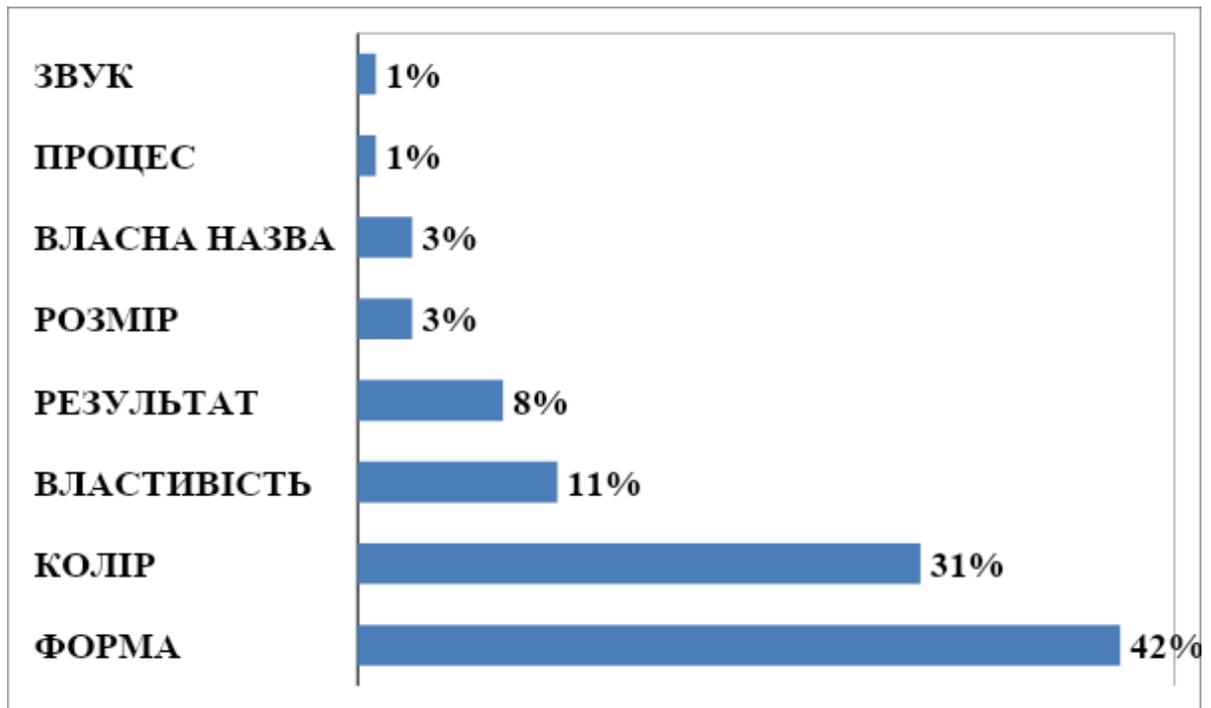

Рисунок 2.1. – Асоціативні ознаки метафоричних термінів у сфері медицини

У результаті дослідження англійських метафоричних термінів в галузі медицини було виявлено, що найчастіше використовуваною асоціативною ознакою є «форма», яка складає 42% від загальної кількості термінів. Другою за поширеністю ознакою є «колір», яка становить 31%. Асоціативна ознака «властивість» має відносно менший внесок, а саме 11%, тоді як «результат» та «розмір» відображаються на 8% та 3% відповідно. «Власна назва» та «процес становлять» по 3%, а «звук» – лише 1% від загальної кількості асоціативних ознак. Так, наприклад, вираз «blood boil» є метафоричним науковим терміном через використання асоціативної ознаки «процес». В медичному вжитку цей вираз використовується для позначення процесу запалення крові або кровоносних судин. Однак у реальності кров не може кипіти, це метафора, яка вказує на інтенсивність або активність запалення. Таким чином, «blood boil» вживається для опису стану, коли запальний процес у крові або кровоносних судинах є дуже інтенсивним і активним: *blood boil* – метафорична мотивація «ПРОЦЕС» – гематома

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що Функції метафори в науковому тексті є надзвичайно різноманітними та значущими для зрозуміння та уявлення складних концепцій і понять. Використання метафор допомагає збільшити доступність і чіткість наукової інформації, роблячи її більш доступною для широкого кола читачів. Крім того, метафори забезпечують емоційне забарвлення тексту та роблять його більш привабливим для читача. Також вони можуть служити інструментом для створення нових концепцій та гіпотез, що сприяє розвитку наукового дискурсу. Таким чином, метафори в науковому тексті виконують важливу роль у сприйнятті, комунікації та розвитку знань.

Аналізуючи структурно-семантичні характеристики метафоричних термінів, ми відзначаємо їхню велику різноманітність та вагомість у наукових і технічних дисциплінах. Перш за все – це розділення метафоричних термінів на повністю та частково метафоричні, що допомагає зрозуміти, наскільки глибоко проникає метафора в сам термін. Це дає можливість краще враховувати їхні особливості під час перекладу. На структурному рівні розрізняють прості та складні терміни, де останні переважають, оскільки складаються саме з простих. Крім того, механізми формування метафоричних термінів, такі як скорочення, злиття та інші, додають до їхнього різноманіття та експресивності.

3 ПЕРЕКЛАД МЕТАФОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ

3.1 Методологія дослідження

Наукові метафоричні терміни, як і будь-які інші, несуть у собі певну смислову та прагматичну навантаження, відображаючи складні аспекти людської діяльності та взаємовідносин в науковій галузі. При перекладі наукових метафоричних термінів необхідно враховувати їхню метафоричну природу, оскільки вона визначає їхню інтерпретацію та розуміння. Об'єктом нашого наукового дослідження є стратегії перекладу метафоричних наукових термінів та різноманітні види трансформацій, що використовуються у процесі їх перекладу. Варто зазначити, що перекладацькі трансформації базуються на типологічних відмінностях між англійською та українською мовами.

Різні та унікальні уявлення про світ притаманні різним етнічним культурам, що, безперечно, впливає на формування мовної репрезентації багатьох явищ людської діяльності. Ускладнення при перекладі може виникнути через неправильне тлумачення образів перекладачем, якщо в культурі перекладної мови цей образ має інше значення.

Для досягнення максимально точного перекладу ключову роль відіграє виявлення типів трансформацій, що використовуються при перекладі англійських наукових метафоричних термінів на українську мову. Серед основних завдань в цьому напрямку варто виділити:

- Виявлення семантичних та прагматичних характеристик метафоричних економічних термінів.
- Складання семантичної класифікації термінів як об'єктів дослідження.
- Визначення типів трансформацій, що використовуються при перекладі метафоричних економічних термінів.

Методи дослідження, які ми розглядаємо для вирішення вказаних завдань, включають компонентний аналіз, трансформаційний аналіз та

статистичний метод. Вони є доречними для нашого дослідження, оскільки об'єкт дослідження має складну природу, а ці методи дозволяють систематизувати та проаналізувати отриману інформацію.

Для дослідження функціонування метафоричних термінів в англomовних науково-технічних текстах та їх перекладу на українську мову можна використовувати комплексний підхід, який включатиме наступні методи:

Компонентний аналіз – цей метод передбачає розгляд термінів як складових компонентів, що включають в себе як метафоричну, так і літеральну семантику. Ми аналізуватиме структуру та складові термінів, виявлятиме основні компоненти, які вони включають.

Перекладацький аналіз – цей метод дозволить вивчити різноманітні способи трансформації метафоричних термінів при їх перекладі на українську мову. Ми аналізуватимемо різні види трансформацій, такі як переклад на рівні слова, фрази чи речення, з метою виявлення найбільш ефективних та точних способів передачі метафоричного значення.

Ці методи дозволять здійснити детальне та комплексне дослідження функціонування метафоричних термінів у науково-технічних текстах, а також розглянути різні аспекти їх перекладу на українську мову. Враховуючи складність об'єкта дослідження, використання цих методів є доцільним і дозволить систематизувати та проаналізувати отриману інформацію з високою точністю.

3.2 Засоби перекладу метафоричних наукових термінів

Для проведення практичної частини наукового дослідження з метафоричних термінів в англо-українському медичному словнику 2010 року було використано метод суцільної вибірки. Даний словник містить 14 000 термінів, з яких було вибрано та проаналізовано 65 метафоричних термінів. На основі наукових статей з медичного журналу Springer Medicine було перевірено використання метафоричних термінів та поданий перекладацький аналіз.

Спочатку був здійснений відбір метафоричних термінів з англо-українського медичного словника. Для цього використовувалася суцільна вибірка, тобто було пройдено всі сторінки словника для ідентифікації метафоричних термінів.

Після відбору термінів наступний крок полягав у їхній класифікації за асоціативною ознакою. Всього було виокремлено вісім категорій, які відображають способи метафоричного використання термінів в медичній термінології.

Далі на сторінках медичного журналу Springer Medicine був здійснений пошук наукових англomовних статей, які містять виявлені в медичному словнику метафоричні терміни. Речення з такими прикладами виписані та перекладені нами з дотриманням офіційного перекладу термінів на базі медичного-англо українського словника.

На наступному етапі було визначено методи перекладу метафоричний наукових термінів, на основі чого була підведена статистика. Так, нами встановлено п'ять основних методів перекладу, а саме:

- 1) лексична заміна;
- 2) часткова лексична заміна;
- 3) експлікація;
- 4) буквальный переклад;
- 5) калькування.

Статистичні дані наведено нижче в рис. 3.1:

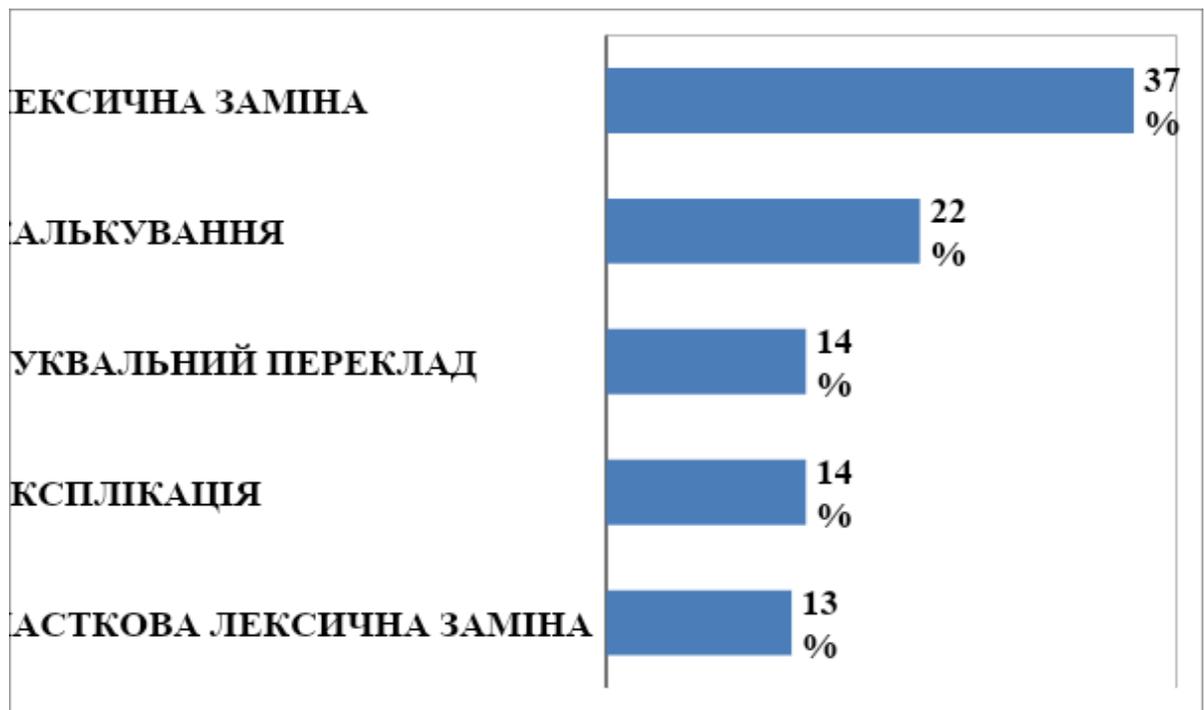

Рисунок 3.1. – Засоби перекладу метафоричних термінів у сфері медицини

Результати практичного дослідження показали, що найбільш поширеним методом перекладу метафоричних наукових термінів зі сфери медицини є лексична заміна, яка становить 37%. Цей метод полягає в заміні метафоричного терміну українським терміном, який відрізняється від тексту оригіналу. Калькування використовується на другому місці і становить 22%. Цей метод полягає у слово в слово термінологічні вирази, тобто лише з складними термінами. Експлікація становить 14% і використовується для пояснення значення метафоричного терміну в мові перекладу. Буквальний переклад вжито у 14% аналізованого матеріалу і виражається у поясненні значення англійського метафоричного наукового терміну засобами мови перекладу. Найменше в перекладі вжито часткову лексичну заміну – 13%. Вона полягає у перекладі калькуванням, але із заміною одного елементу термінологічного словосполучення. Так, наприклад, метафоричний медичний термін «*whooping cough*» (коклюш) відноситься до дуже заразної респіраторної інфекції, спричиненої бактерією *Bordetella pertussis*. Назва «*whooping cough*» походить від характерного звуку «*whooping*», який виникає,

коли інфікована людина хапає повітря після нападу кашлю. Цей характерний звук нагадує «whoop», звідси й назва. Тому можна стверджувати, що «звук» виступає мотиваційною основою для цього метафоричного наукового терміну

«*Whooping cough dynamics in Chile (1932–2010): disease temporal fluctuations across a north-south gradient*» [Springer Medicine].

Наш переклад: *Динаміка кашлюку в Чилі (1932–2010 pp.): часові коливання хвороби в градієнті північ-південь*. Цей термін було перекладено лексичною заміною: *whooping cough* – *коклюш, кашлюк*.

Розглянемо найпоширеніші асоціативні ознаки в англомовних метафоричних термінах та їх перекладу українською мовою.

Асоціативна ознака «форма» – становить найбільшу частку загальної кількості метафоричних термінів і відображає використання форми об'єктів або явищ як метафори для опису медичних понять. Метафоричні медичні терміни, що утворені на базі асоціативної ознаки «форма», виявляють велику різноманітність форм, які асоціюються з конкретними органами або процесами в організмі людини. Зокрема, серед цих термінів можна виділити такі форми, як «камера» (*eye chambre*), «мішок» (*gase bag*), «кільце» (*herna ring*), «клітина» (*yolk cell*), «клітинка» (*yolk kin*), «острорець» (*blood islands*), «раковина» (*ear conch*), «коло/м'яч» (*eyeball*), «кістка» (*lunar bone*), «труба» (*ovarian tube*), «канал/стебло» (*yolk duct/stalk*) та багато інших. Кожен з цих термінів використовується для опису конкретної анатомічної частини або фізіологічного процесу, і його форма асоціюється з формою відповідного об'єкта або явища в реальному світі. Такий вибір форми для назв медичних термінів може виникати з різних причин, включаючи схожість їхнього вигляду або функцій з виглядом або функціями реальних об'єктів, а також зручність та точність використання в медичних контекстах, наприклад: «*Synchronous solitary calvarial yolk sac tumor metastasis as the initial presentation of mediastinal germ cell tumor*» [Springer Medicine].

Словосполучення «*yolk sac*» відноситься до метафоричного наукового терміну через використання терміну «*yolk sac*» (жовтковий мішечок) для

опису структури або утворення, яке в реальності не має спільності з жовтком або його мішечком. У даному випадку, «*yolk sac*» виступає метафорою, яка створює асоціації з пухлинним утворенням або внутрішнім пухлинним мішечком, а не з реальним жовтком. Ця метафора ґрунтується на когнітивній мотивації використання форми або структури, яка асоціюється з жовтком (наприклад, куляста або округла форма), для опису чогось аналогічного в медичному контексті, такого як пухлина або утворення в кістці черепа (calvarial), що може нагадувати за формою мішечок з жовтком.

Наш переклад: *Синхронний одиничний метастаз пухлини жовткового мішка черепа як початковий прояв пухлини зародкових клітин середостіння.* Тут переклад відбувся на основі калькування: *yolk sac* – жовтковий мішечок.

Іменник «*yolk*» виявився досить продуктивним в медичній термінології, тому ми спостерігаємо декілька метафоричних термінів на його основі: *yolk cell* – жовткова клітина, *yolk duct* – жовткова протока, *yolk plug* – жовткова пробка, *yolk sac* – жовтковий мішечок, *yolk kin* – жовткова оболонка, *yolk stalk* – жовткова протока .

«*Horseshoe kidney is one of the most common anomalies of the renal variants with an occurrence of 1–4 per 1000 individuals [1].*» [Springer Medicine].

Словосполучення «*horseshoe kidney*» відноситься до метафоричного наукового терміну через використання терміну «*horseshoe*» (підковоподібний) для опису структури або утворення, яке в реальності не має спільності з підковою. У даному випадку, «*horseshoe*» є метафорою, що створює асоціації з підковою через свою форму, яка нагадує підкову, але насправді описує структуру нирок, яка з'єднується разом у вигляді підкови під час розвитку плода. Таким чином, асоціативною ознакою тут є форма, яка порівнюється з формою підкови, але насправді описує структуру нирок.

Наш переклад: *Підковоподібна нирка є однією з найпоширеніших аномалій ниркових варіантів із появою 1–4 випадків на 1000 осіб.* Для

перекладу цього метафоричного наукового терміну було вжито калькування: *horseshoe kidney* – підковоподібна нирка.

«*Surrounding blood vessels supply the eyeball and related tissues, ensuring normal metabolism and function*» [Springer Medicine].

«*Eyeball*» – це медичний термін, що використовується для опису глобуса ока. Тут метафоричність полягає у тому, що слово «*ball*» (куля) утворює асоціації з геометричною формою, хоча насправді око не є кулею у звичайному розумінні цього слова. Асоціативна ознака, яка лежить в основі метафори, – це форма, яка порівнюється з формою кулі. Така метафора допомагає уявити око як кругле тіло.

Наш переклад: *Навколо кровоносні судини живлять очне яблуко та пов'язані з ним тканини, забезпечуючи нормальний обмін речовин і функціонування*. В перекладі вжито лексичну заміну: *eyeball* – очне яблуко.

«*All patients had other leprosy associated lesions at diagnosis, as follows: madarosis (five patients), infiltration of ear lobe (four patients), perforation of nasal septae (three patients), oral vegetating and ulcerated lesion on hard palate (two patients), multiple skin-colored infiltrated papules and nodules compatible with histoid leprosy (two patients) [8], foveolar plaques (one patient), and diffuse infiltration with leonine facies (one patient)*» [Springer Medicine].

«*Leonine facies*» – це медичний термін, який описує особливу зовнішність обличчя при певних захворюваннях, таких як лепра чи мієломна лейкоз. Метафоричність полягає у порівнянні обличчя хворого з обличчям лева, оскільки воно набуває вигляду, схожого на лева через різке втручання патологічного процесу. Тут асоціативна ознака – форма, адже обличчя хворого набуває певних контурів, що нагадують форму левівського обличчя.

Наш переклад: *Усі пацієнти мали інші ураження, асоційовані з проказою, на момент встановлення діагнозу, а саме: мадароз (п'ять пацієнтів), інфільтрат мочки вуха (чотири пацієнти), перфорація носових перегородок (троє пацієнтів), вегетативне та виразкове ураження ротової порожнини на твердому піднебінні (два пацієнти), множинні інфільтровані*

*папули та вузли кольору шкіри, сумісні з гістоїдною проказою (два пацієнти) [8], фовеоларні бляшки (один пацієнт) та дифузна інфільтрація з левиним обличчям (один пацієнт). Для перекладу цього термін у було вжито калькування: *leonine facies* – левине обличчя.*

У медичному просторі англomовного світу використання різних кольорів у метафоричних термінах асоціюється з різними аспектами стану здоров'я та патологій. Наприклад, синій колір часто асоціюється з синьою шкірою через проблеми з кров'ю, які можуть виникнути внаслідок недостатнього рівня оксигенації («black / blue blood»). Також термін «blue baby» вказує на патологію серця у новонародженої дитини. Сірий колір («grey, gray matter») використовується для опису мозку через його сірий колір. Зелений колір пов'язаний із хлоромою («green cancer») та блідою неміччю («green sickness»), а також з хворобою дальтонізму («green-blind», «green-blindness»). Червоний колір асоціюється з червоним висипанням («red rash»), а жовтий – з розм'якшенням головного мозку («yellow softening») та ксантопсією («yellow vision»), особливо з тропічною гарячкою («yellow fever»), бо це інфекційне захворювання, яке часто супроводжується жовтяницею – станом, коли шкіра та білки очей стають жовтими через підвищений рівень білірубіну в крові. Такі умови шкіри та очей викликає асоціацію з жовтим кольором, що відображено у назві хвороби «yellow fever» та «yellow jaundice». Так, наприклад в медичному журналі Springer Medicine бачимо використання таких метафоричних термінів: «*Pneumococcal conjugate vaccination schedules in infants – acquisition, immunogenicity, and pneumococcal conjugate and yellow fever vaccine co-administration study: statistical analysis plan*» [Springer Medicine].

Наш переклад: «*Графіки кон'югованих пневмококових щеплень у немовлят – отримання, імуногенність і дослідження спільного введення вакцини проти пневмококових кон'югатів і тропічної гарячки: план статистичного аналізу*». Переклад відбувся на базі лексичної заміни: *yellow fever* – тропічна гарячка.

Отже, метафоричні медичні терміни містять кольоративи через прямий колір названого об'єкту або явища. Кольорова асоціація в медичній термінології відображає різні властивості, стани або характеристики патологічних процесів, зокрема через спостереження за фізичними ознаками або симптомами захворювань. Розглянемо ще приклади: «*Even if possible confounding factors are eliminated, there are various factors affecting the preoperative white blood cell count, and there are some confounding factors that are not measured and eliminated*» [Springer Medicine].

Термін «*white blood cell*» є метафоричним у науковому контексті, оскільки він утворений на основі порівняння з кольором і властивостями клітин, які є частиною крові. У фізичній реальності самі клітини не є білими, але вони були названі так через свою функцію та властивості. Когнітивна мотивація тут полягає в тому, що клітини, які отримали таку назву, є частиною імунної системи та відіграють важливу роль у захисті організму від інфекцій та хвороб. Таке порівняння з білим кольором може вказувати на їхню чистоту, захисні властивості або навіть на те, що вони є «солдатами», які стоять на захисті від захворювань.

Наш переклад: *Навіть якщо можливі допоміжні фактори усунути, існують різні фактори, що впливають на передопераційну кількість лейкоцитів, і є деякі допоміжні фактори, які не вимірюються та не усуваються.* Тут було вжито лексичну заміну, бо буквальный переклад мав би такий вигляд: «білі клітини», а «лейкоцити» – це науковий термін «*white cell*» в українській медичній термінології.

«*The gray matter covariations patterns of these regions shared variance with diffusion weighted imaging metrics and related to autism as well*» [Springer Medicine].

Термін «*gray matter*» відноситься до метафоричного наукового терміну через своє походження та специфіку функцій. У фізіології та нейробіології, «сіра речовина» – це частина центральної нервової системи, що складається з нейронів та їхніх відростків. Термін «сіра речовина» виник у зв'язку зі

зовнішнім виглядом цієї частини мозку, яка має темно-сірий колір у порівнянні з білою речовиною мозкових та спинномозкових нервів. Когнітивна мотивація тут базується на візуальних асоціаціях між кольором та функціональним призначенням речовини, де сірий колір може вказувати на складність та різноманіття нейронних зв'язків, які відбуваються в цій частині мозку.

Наш переклад: *Патерни коваріацій сірої речовини мозку цих регіонів мають спільну дисперсію з дифузійно-зваженими метриками зображення, а також пов'язані з аутизмом.* В перекладі було вжито ампліфікацію у вигляді «сірої речовини мозку», оскільки словосполучення «*gray matter*» буквально перекладається як «сіра речовина», а іменник «мозок» необхідний, аби підкреслити місце знаходження цієї речовини.

Окрім прямої номінації кольору, в нашому дослідженні присутні вторинні номінації. Так, прикметник «*milk*» в прямому значенні означає «молоко», але в медичних термінах він вживається в якості кольоративу «білий» через свій колір, бо молоко асоціюється з білим кольором:

- *milk thrush* – молочниця – лексична заміна
- *milk stain* – лейкоплакія – лексична заміна

Метафорична ознака «властивість» використання властивостей об'єктів або явищ як метафори для опису медичних понять. Медичні терміни, які утворені на базі асоціативної ознаки «властивість», в основному стосуються опису характеристик певного стану або симптомів захворювань. Наприклад, «*blind gut*» використовується для позначення сліпої кишки, яка характеризується відсутністю виходу; «*blind headache*» описує мігрень, що супроводжується втратою зору або іншими подібними симптомами. «*dead-beat*» вживається для опису вкрай втомленого стану, «наче мертвий» як і в наступному терміні – «*deadly paleness*», що вказує на сильну блідість шкіри, яка може бути зв'язана з серйозними захворюваннями; медичний термін «*hare's eye*» використовується для опису вигляду ока, який асоціюється зі зниженням зору або іншими офтальмологічними проблемами.

«*Ring-finger*» вказує на безіменний палець, оскільки саме на цей палець надягають каблучку (*ring*) під час одруження. Таким чином, властивість відображає особливості або стани, які характеризуються певними властивостями, що використовуються в медичній термінології для опису різноманітних станів та захворювань, наприклад: «*Correction to: Suppressive effects of processed aconite root on dexamethasone-induced muscle ring finger protein-1 expression and its active ingredients*» [Springer Medicine].

Наш переклад: *Поправка до: пригнічувальний вплив обробленого кореня аконіту на індуковану дексаметазоном експресію протеїну-1 м'язів безіменного пальця та його активних інгредієнтів*. Тут вжито часткову заміну, бо прикметник «*ring*» замість українського «обручка», замінено на прикметник «безіменний»: *ring-finger* – *безіменний палець*.

За нашими спостереженнями прикметник «*deadly*» має низку значень – від «нездорового» до «смертельного». Так, у наступному прикладі він вживається у словосполученні «*a deadly opportunistic*»: «*Cryptococcosis is a deadly opportunistic infection caused by an encapsulated yeast, Cryptococcus neoformans*» [Springer Medicine].

У виразі «*a deadly opportunistic*» маємо справу з метафоричним науковим терміном через те, що він поєднує слова, що мають асоціативне значення, але в контексті вживаються в переносному сенсі. «*Deadly*» означає «смертельний», а «*opportunistic*» можна перекласти як «використовує можливість, знахідливий». У медичному контексті, «*opportunistic*» вказує на хворобу, що атакує організм, коли він є в ослабленому стані, такому, які розвивається у людей зі значно пониженим імунітетом. Отже, асоціативною властивістю, яка тут використовується, є здатність хвороби бути смертельною в оптимальному, сприятливому для неї середовищі, а не обов'язково через її власну властивість приносити смерть, а через можливість атаки в разі виявлення вразливості організму.

Наш переклад: *Криптококоз – це смертельна умовно-патогенна інфекція, спричинена інкапсульованими дріжджовими грибками *Cryptococcus**

neoformans. Тут словосполучення «*deadly opportunistic*» перекладено частковою заміною, бо слово «*opportunistic*», яке в українській мові «кон'юнктурний», було замінено на «умовно-патогенна».

Під когнітивною ознакою «результат» ми маємо на увазі результат якоїсь дії на щось, що дало назву метафоричному медичному терміну. Як у випадку «*hay fever*». На перший погляд тут мало бути ознака «властивість», бо в назві присутній іменник «*hay*», але під час аналізу походження цього терміну виявилось, що цей іменник з'явився у назві через контакт із сіном. Отже, «*hay fever*» – це медичний термін, який використовується для опису алергічного риніту, який є алергічною реакцією на пилок або інші повітряно-крапельні алергени. Незважаючи на свою назву, сінна лихоманка не викликається сіном, і це не обов'язково включає лихоманку. Термін виник у 19 столітті, коли люди помітили, що симптоми часто виникають під час сезону сінокошу, звідси асоціація з сіном. Термін «лихоманка» означає загальне відчуття хвороби, яке може супроводжувати алергічні реакції, хоча лихоманка не є типовим симптомом сінної лихоманки:

«'Help for Hay Fever', a goal-focused intervention for people with intermittent allergic rhinitis, delivered in Scottish community pharmacies: study protocol for a pilot cluster randomized controlled trial» [Springer Medicine].

Перекладається він на основі калькування: «*Допомога при сінній лихоманці*» – цілеспрямоване втручання для людей з періодичним алергічним ринітом, що надається в шотландських громадських аптеках: протокол дослідження для пілотного кластерного рандомізованого контрольованого дослідження.

Або як у випадку із терміном «blackout». На перший погляд тут має бути ознака «колір» через прикметник «black». Але в значенні лежить інша основа, оскільки якраз після втрати свідомості людина нічого не бачить, тобто «все чорне», звідки і назва терміну. Тому тут ознака «результат» втрати свідомості: «*Freediving to depth may increase the risk of blackout due to the*

decreasing hydrostatic pressure while ascending to the surface, causing “shallow water blackout” «[Springer Medicine].

Наш переклад: *Вільне пірнання на глибину може збільшити ризик рантової втрати свідомості через зниження гідростатичного тиску під час підйому на поверхню, що спричиняє «втрати свідомості на мілководді»*. Для перекладу цього терміну пропонується експлікація: *blackout – рантова втрата свідомості*.

Також серед аналізованого матеріалу виділено метафоричні медичні терміни із ознакою «розмір». В нашому випадку це сема «*calf*». Так, терміни «*calf*» і «*calf bone*» в медичному контексті використовуються для опису різних частин тіла, пов'язаних з гомілковою кісткою. Слово «*calf*» походить від англійського «*calf*», що означає «теля», і вживається для позначення м'язів задньої частини ноги, які розташовані на шині між коліном і щиколоткою. Термін «*calf bone*» вказує на конкретну кістку, яка знаходиться в гомілковій ділянці. В обох випадках основною асоціативною ознакою є розмір – «*calf*» вказує на більш широку область м'язів, тоді як «*calf bone*» концентрує увагу на окремій кістці в цій ділянці. Таким чином, обидва терміни побудовані на основі розміру, описуючи різні частини анатомічної структури пов'язані з гомілковою областю тіла.

«Diagnostic Value of Mid-Thigh and Mid-Calf Bone, Muscle, and Fat Mass in Osteosarcopenia: A Pilot Study» [Springer Medicine].

Наш переклад: *Діагностичне значення середини стегна та середини малої гомілкової кістки, м'язової та жирової маси при остеосаркопенії: пілотне дослідження*. В перекладі застосовано ампліфікацію, бо в тексті оригіналу два слова, в той час як в перекладі – три, де прикметник «мала» є додатковим: *calf bone – мала гомілкова кістка*.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Результати практичного дослідження вказують на те, що переклад метафоричних наукових термінів у сфері медицини зазвичай здійснюється за допомогою декількох методів. Найбільш поширеним з них є лексична заміна, яка становить 37% усіх випадків. Цей метод передбачає заміну метафоричного терміну українським еквівалентом, який може відрізнитися від оригіналу. Наступним за поширенням є калькування, що складає 22% від усіх випадків. У цьому випадку термінологічні вирази перекладаються дослівно, зберігаючи їхню структуру. Експлікація використовується у 14% випадків для пояснення значення метафоричного терміну у мові перекладу. Буквальний переклад займає також 14% і полягає у поясненні значення англійського метафоричного наукового терміну українською мовою. Найменше використовується часткова лексична заміна, яка становить лише 13%. Цей метод полягає у калькуванні з одночасною заміною одного елемента термінологічного словосполучення.

ВИСНОВКИ

Науково-технічний текст є ключовим засобом передачі фахової інформації, що відображає складність фахових знань та концепцій у відповідній галузі. Використання різних концепцій вивчення фахових мов, таких як системно-мовна, прагмалінгвістична та лінгвокогнітивна, дозволяє розглядати науково-технічний текст з різних поглядів. Лінгвостилістичні особливості наукового тексту відображають його специфіку та цільову спрямованість, зокрема використання точної лексики, відсутність образності та використання синтаксичних засобів для логічного викладу. Термінологічність є основною рисою, що відображає специфіку кожної галузі науки. Ці особливості сприяють збереженню наукової точності та чіткості викладу, що є важливими для успішного наукового дослідження.

Функції метафори в науковому тексті проявляються у множині аспектів, що робить її важливою для передачі складних концепцій та понять. Використання метафор збільшує доступність та зрозумілість інформації, роблячи її привабливішою для аудиторії. Щодо структурно-семантичних характеристик метафоричних термінів, важливо відзначити їхню різноманітність та значення у фаховому дискурсі. Розділення метафоричних термінів на повністю та частково метафоричні допомагає краще розуміти їхню семантичну глибину та використовувати їх ефективно при перекладі.

Результати дослідження показали, що переклад метафоричних англійських медичних термінів виконується за допомогою п'яти основних методів, де найчастіше використовується лексична заміна і калькування, а решта три, експлікація, буквальний переклад та часткова лексична заміна, майже однаково вживаються.

РЕЗЮМЕ

Робота присвячена дослідженню функціонуванню метафоричних термінів в англомовних науково-технічних текстах та їх переклад на українську мову.

Дослідження зосереджується на аналізі функціонування метафоричних термінів у науково-технічних текстах англійською мовою та їх перекладі на українську.

В першому розділі розглядається специфіка науково-технічного тексту, його мовні особливості та засоби збереження когерентності.

Другий розділ присвячено вивченню функцій та структурно-семантичних характеристик метафоричних термінів у науковому мовленні.

Третій розділ досліджує методологію та засоби перекладу метафоричних термінів, зокрема використовуючи метод суцільної вибірки та аналізуючи різні засобів перекладу.

Результатом дослідження є виявлення восьми мотиваційних ознак: форма, колір, властивість, розмір, процес, результат, звук та власна назва. А також виокремлення п'яти засобів перекладу англійських метафоричних наукових термінів медичної тематики, а саме: лексична заміна, часткова лексична заміна, калькування, буквальний переклад та експлікація.

Ключові слова: науково-технічний текст, термін, когерентність, метафора, мотиваційна ознака, переклад

ABSTRACT

The paper is devoted to the study of the functioning of metaphorical terms in English scientific and technical texts and their translation into Ukrainian.

The research focuses on the analysis of the functioning of metaphorical terms in scientific and technical texts in English and their translation into Ukrainian.

The first chapter examines the specifics of the scientific and technical text, its linguistic features and means of preserving coherence.

The second chapter is devoted to the study of the functions and structural-semantic characteristics of metaphorical terms in scientific speech.

The third chapter explores the methodology and means of translating metaphorical terms, in particular using the continuous sampling method and analyzing different translation means.

The result of the research is the identification of eight motivational signs: shape, color, property, size, process, result, sound and proper name. As well as highlighting five means of translating English metaphorical scientific terms of medical topics, namely: lexical substitution, partial lexical substitution, calquing, literal translation and explication.

Keywords: scientific and technical text, term, coherence, metaphor, motivational sign, translation

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байло Ю. В. Особливості функціонування метафори у термінології //Вісник Житомирського державного університету ім.. І. Франка. 2014. №. 73. С. 219-221.
2. Барнич І. І. Поняття «фахова мова» і «термінологія» в німецькій і українській мовах.// Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». 2018. №3. С. 16-19.
3. Білка О. Функції наукової метафори у біологічній галузі //Філологічні науки. 2009. №. 1. С. 117-121.
4. Бісімалієва М. К. Про поняття «текст» та «дискурс». Филологические науки. 1999. № 2. С. 78-85.
5. Галай Т. М. Структурна класифікація метафоричних термінів у англійській фаховій мові геології //Science and Education a New Dimension. Philology. 2015. III(15), Issue. 68. С. 51-54.
6. Дьяков А.С. Основи термінотворення: Семант. та соціолінгвіст. аспекти / А.С. Дьяков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько К.: Вид. дім КМ Academia, 2000. 218 с.
7. Вискушенко С. А. Фахова мова як об'єкт лінгвістичного дослідження //Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна. 2015. №. 58. С. 142-144.
8. Дулепа І. Б. Особливості фахових мов у структурі загальнонаціональної мови //Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2014. №. 8 (1). С. 89-91.
9. Іваницька Н. Б., Іваницька Н. Л. Комунікативно-прагматичний потенціал інтерогативів англійської наукової статті //Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. 2019. №. 1. (89). С. 63-69.

10. Ірклій Є. О. Стилiстичнi особливостi англomовного наукового тексту (2013). URL : <http://ekhsuir.kspu.edu/> (дата звернення 01.03.2024)
11. Іщенко Н. І. Науково-технiчний стиль у системi функцiональних стилiв //Науковi записки Нацiонального унiверситету Острозька академiя. Серiя: Фiлологiчна. 2014. №. 46. С. 78-80.
12. Кицак Г. В. Науковий текст: мовнi та позамовнi фактори //Науковi записки: Матерiали п'ятої Мiжнародної науково-практичної конференцiї «Мова i свiт: дослiдження i викладання». Сер. Фiлологiчнi науки (мовознавство): 2 ч. 2011. №. 96. С. 190-193.
13. Крimeць О. Метафора i метонiмiя як чинники творення та розвитку української технiчної термiнологiї //Вiсник Нац. ун-ту «Львiвська полiтехнiка». Серiя «Проблеми української термiнологiї. 2010. №. 675. С.23-27.
14. Кицак Г. Характернi риси наукового дискурсу //Лiнгвiстичнi студiї. 2011. №. 23. С. 148-152.
15. Кияк Т. Р. Теорiя i практика перекладу (нiмецька мова) / Т. Р. Кияк, А.М. Науменко, О. Д. Огуй. Вiнниця: Нова книга, 2006. 586 с.
16. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української лiтературної мови: структура наукового тексту. Киiв: Вид-во Киiв. ун-ту, 1970. 304 с.
17. Кудрявцева Н. С. Концептуальна метафора як пiдгрунття наукової теорiї //Науковий вiсник кафедри ЮНЕСКО Киiвського нацiонального лiнгвiстичного унiверситету. Фiлологiя, педагогiка, психологiя. 2015. №.30. С. 37-41.
18. Лiсовська А.О. Проблематика визначення поняття «текст» в наукових дослiдженнях// Мiжнародна науково-практична конференцiя «Проблеми фiлологiчних наук, мiжкультурної комунiкацiї та перекладознавства в Україні та ЄС» 30-31 жовтня 2020 р. (м. Венецiя, Італiя) // Ca' Foscari University of Venice. Венецiя, 2020. С. 150-153.

19. Мазур О.В., Подвойська О.В., Радецька С.В. Основи наукових досліджень [укр.]: Навчальний посібник для ВНЗ. Вінниця: Нова Книга, 2013. 120 с.
20. Міщенко. А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу: монографія. Вінниця: Нова книга, 2013. 448 с.
21. Наєнко Г. М. Когнітивна метафора в науковому тексті П.О. Лавровського// Мовознавство. 2019. № 1. С. 31-43.
22. Овсієнко Л. М. Науковий текст як лінгвістична одиниця і комунікативний феномен //Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2011. Т. 1. №. 60. С. 125-128.
23. Онуфрієнко Г. С. Науковий текст у сучасному лінгводидактичному вимірі //Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. 2012. №. 1. С. 334-339.
24. Пемпусь Т. С. Метафора: теоретико-літературний аспект //ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2006. №. 26. С. 117-121.
25. Пилипенко О., Пилипенко П. Фахова мова (fachsprache) і термін (terminus): генеза і розвиток наукових категорій в українській та німецькій мовах //Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. Серія «Філологія». 2023. №. 56. С. 49-58.
26. Романюха М. В. Основні функції метафори в економічному медіадискурсі //Мова і культура. 2012. №. 15, Т. 5. С. 220-225.
27. Рябова К. О. Цілісність і зв'язність як основні текстуальні категорії //Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. С. 173-176.
28. Семенов О.М. Науковий текст: властивості і мовні засоби текстової організації //Філологічні науки: синхронічний та діахронічний аспекти. Збірник наукових праць. Суми: 2011. С. 163-174.

29. Стацюк Р. В. Основні підходи до визначення поняття термін у сучасній лінгвістичній науці //Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство). – 2016. – №. 5 (2). – С. 112-116.
30. Супмін Ю. Науковий текст: специфіка, підготовка та презентація. Навч. метод. посібник. К.: НАДУ, 2008. 184 с.
31. Томахів М. В. Англомовний науковий дискурс: сучасний стан та перспективи подальших досліджень //Одеський лінгвістичний вісник. 2015. №. 5 (2). С. 154-157.
32. Федоренко С. В., Бернадіна А. В. Загальна характеристика фахової мови військової сфери (на матеріалі англійської мови) //Нова філологія. –2021. №. 83. С. 257-262.
33. Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник. Київ, 2002. С. 631.
34. Ahmad K. Pragmatics of Specialist Terms: The Acquisition and Representation of Terminology. In Steffens (ed.), Machine Translation and the Lexicon. Proceedings of the 3rd International EAMT Workshop, Heidelberg, Berlin: Springer Verlag, 1993. Pp. 51-76.
35. Beaugrande R., Dressler W. U. Introduction to Text Linguistics. 1981. 288 p.
36. Halliday M., Hasan R. Cohesion in English. Penn State University press. 1980. P. 47-50.
37. Halliday M. A. K., Hasan R. Language, context, and text: aspects of language in a social-semiotic perspective. Oxford, 1985. 126 p.
38. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung: GunterNarr Verlag, 1985. 307s.
39. Meyer I. et al. Metaphorical Internet Terms in English and French //Proceedings of the 8th Euralex International Congress, Euralex. 1998. Vol. 2. Pp. 523-531.
40. Roelcke T. Fachsprachen. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH, 2005. 250 s.
- 41.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ЛЕКСИКОЛОГІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англійсько-український словник Advanced версія 2.2 URL: <https://www.dict.com> (дата звернення 01.04.2024)
2. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org> (дата звернення 01.04.2024)

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Аврахова Л.Я. Англо-український медичний словник. Київ: Книга плюс, 2010. (14 000 термінів) 312 с.
2. Springer Medicine. URL: <https://www.springermedicine.com> (дата звернення 01.04.2024)

ДОДАТКИ

МЕТАФОРИЧНІ ТЕРМІНИ З МЕДИЧНОГО АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА: МОТИВАЦІЙНА ОЗНАКА ТА ПЕРЕКЛАД

1. black / blue blood – венозна кров (колір) – часткова лексична заміна
2. blackout – раптова втрата свідомості (результат) – експлікація
3. blood islands – кров’яні островці (форма) – калькування
4. blood boil – гематома (процес) – лексична заміна
5. blind gut – сліпа кішка (властивість) – буквальный переклад
6. blind headache – мігрень (властивість) – лексична заміна
7. blue baby – дитина з уродженою вадою серця (колір) – експлікація
8. bridge – міст, перенісся (форма) – буквальный переклад
9. calf – гомілка, голінка (розмір) – лексична заміна
10. calf bone – мала гомілкова кістка (розмір) – ампліфікація
11. chickenpox – вітряна віспа (результат) – часткова лексична заміна
12. costal arch – реберна дуга (форма) – калькування
13. scural arch – зв’язка пазова (форма) – лексична заміна
14. dead-beat – вкрай втомлений (властивість) – експлікація
15. deadly paleness – сильна блідість (властивість) – лексична заміна
16. ear conch – вушна раковина (форма) – калькування
17. ear drum – барабанна перетинка (форма) – калькування
18. eye chambre – камера ока (форма) – калькування
19. eye socket – очна западина, орбіта, очниця (форма) – калькування
20. eyeball – очне яблуко (форма) – лексична заміна
21. eyetooth – очний зуб, верхнє ікло (форма) – калькування; лексична заміна
22. gase bag – газовий мішок, газовий балон; пухирчик газу (форма) – калькування; лексична заміна
23. grey, gray matter – сіра речовина мозку (колір) – ампліфікація
24. green cancer – хлорома (колір) – лексична заміна

25. green sickness – бліда неміч (колір) – лексична заміна
26. green-blind – хворий на дальтонізм (колір) – експлікація
27. green-blindness – дальтонізм (колір) – лексична заміна
28. hare's eye – лагофталъм, зайче око (властивість) – лексична заміна;
буквальний переклад
29. hay fever – сінна гарячка (результат) – буквальний переклад
30. hernia ring – грижове кільце (форма) – буквальний переклад
31. horse-shoe fistula – прямокишкова нориця (форма) – лексична заміна
32. horse-shoe kidney – підковоподібна нирка (форма) – буквальний переклад
33. hot eye – тимчасова гіперемія ока при подагрі (форма) – експлікація
34. jack-knife position – положення хворого у вигляді складеного ножа: на
спині стегна під прямим кутом до живота, гомілки підтиснуті до стегон,
положення для ведення зонда в сечівник (форма) – експлікація
35. jacob's ulcer – роз'їдаюча епітеліома лиця (власна назва) – експлікація
36. leonine facies – левине обличчя (форма) – буквальний переклад
37. lunar bone – півмісяцева кістка (форма) – буквальний переклад
38. milk thrush – молочниця (колір) – лексична заміна
39. milk stain – лейкоплакія (колір) – лексична заміна
40. milk teeth/first tooth – молочні зуби (властивість) – буквальний переклад;
лексична заміна
41. ovarian tube – маткова труба (форма) – часткова лексична заміна
42. Parkinson's Disease – хвороба Паркінсона (власна назва) – калькування
43. red rash – червоне висипання (колір) – часткова лексична заміна
44. rib cage – грудна клітка (форма) – лексична заміна
45. ring-finger – безіменний палець (властивість) – часткова лексична заміна
46. rose rash – краснуха; розеолезний висип (колір) – лексична заміна;
калькування
47. secondary tooth – постійний зуб (результат) – часткова лексична заміна
48. secondary reaction / side-effect – побічна реакція (результат) – лексична
заміна

49. tapeworm – смужковий хробак, солітер (форма) – калькування
50. white – прозорий; безбарвний; блідий (колір) – буквальный переклад
51. white cell – лейкоцит (колір) – лексична заміна
52. white corpuscle – лейкоцит; біле кров'яне тільце (колір) – лексична заміна; експлікація
53. white leg – запалення стегнової вени; білий больовий флебіт (колір) – експлікація
54. white matter – біла речовина мозку; гній (колір) – калькування; лексична заміна
55. whooping cough – коклюш, кашлюк (звук) – лексична заміна
56. yellow fever – тропічна гарячка (колір) – часткова лексична заміна
57. yellow jaundice – жовтяниця (колір) – лексична заміна
58. yellow softening – розм'якшення головного мозку (колір) – експлікація
59. yellow vision – ксантопсія (колір) – лексична заміна
60. yolk cell – жовткова клітина (форма) – калькування
61. yolk duct – жовткова протока (форма) – калькування
62. yolk plug – жовткова пробка (форма) – калькування
63. yolk sac – жовтковий мішечок (форма) – калькування
64. yolk kin – жовткова оболонка (форма) – часткова лексична заміна
65. yolk stalk – жовткова протока (форма) – часткова лексична заміна